

ΝΥΔΥΣ
DISSERTATIO,

ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΑ
MISERICORDIÆ
DIVINÆ,
IN

REMISSIONE
PECCATORUM,

ADTINGENS,

EX OCCASIONE DICTI JES. I: 18.
CUJUS PARTEM I.

VENIA AMPL. IN REG. ACAD. ABOENS. FAC. PHIL.
Publicæ censuræ modeste submittant

AUCTOR

MICHAËL AVELLAN,

PHILOS. MAG. ET DOC. AD REG. ACAD. ABOENS.
ET

RESPONDENS

JOHANNES NUMMELIN, Andr. Fil.

AUSTRO-FINLANDUS.

IN AUDIT. MAJ. DIE XIV. APRIL. MDCCLXIV.

H. A. M. C.

ABOÆ, impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

י"ט י"ג

§. I.

Indubium fane est, quod suo jam tempore, docuerat Græcorum Orator Iſocrates, μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώποις σώματι. Illam proinde *Φρονήσεως ἀσκησιν*, quam eam ob causſam, simul inculcat, (a) necessariam valde esse, quisque connacæ nostræ labis memor, haud difficulter intelliget. Hæc vero, qua institui potissimum debeat ratione, quibusque mediantibus disciplinis, una fortassis, eademque, omnium non erit sententia. Vastus est ille, scientiarum campus, in quem exspatiari, homini, luce divinitus sibi concessa, rite utenti, datum est. Occurrunt in hoc, non certe unum vel alterum, sed innumera prorsus objecta, & totidem quoque rationem nostram, obscuratam, poliendi, sapientiamque

amque adaugendi, adminicula. Horum autem quodlibet, eodem loco habendum, ut vix ausim dicere; ita de diversis, quæ eruditis innotuere, scientiis, hoc respectu inprimis, diversimode sentiendum opinor. Nunquam tamen, quam juxta pensitatis, sacra, & profana, hominum cognitione, erit hæc diversitas, magis conspicua. Harum etenim utraque, quantum ad veram, quæ rite *περοειν* docet *τὴν συμφέρονται*, valeat sapientiam, atque prudentiam, si perpenderit; tantum omnino præ hac, erit tribuendum illi, ut cum maximis, minima conferri, haud e longinquo cuique adpareat. Recte namque sapientes Judæorum, dicentes: תורה שהאדם הסדר (למד) - בעולם הזה הכל לפני תורתו של משיח. (b). Hæc licet evicta adeo sit veritas, ut nemo, nisi qui *μήτε νεῖν, μήτε γεύματα*, eam in dubium vocare posse videatur; tuere tamen nihilominus, qui diversas de ea foverunt sententias. Ignotum scilicet inter eruditos non est, motam esse, a multis jam retro temporibus, illam quæstionem: utrum homini Christiano, profanorum licita sit lectio? Circa hanc, fieri ut plerumque solet, idem omnibus non placuit. Quidam etenim, omnem profanam eruditionem, eliminandam censuerunt. Sic constat Gregorium, Nazianzeni Antistitem observasse, quod ea infederit nonnullorum mentibus opinio, externas disciplinas, a DEO, & vera sapientia, abducere homines, & hanc ob causam, *τὴν ἱεράτην σοφίαν* ab iis fuisse repudiatam; *ὡς ἐπιβαλον* inquit, *καὶ σφαλεργίαν, καὶ θεῶν πύργων βαλλίστραν διαπίπτουσι.* (c). Hierony-

ronymum quoque constat, ab adversariis suis, inter alia, eam ob causam, probro fuisse adfectum, quod ecclesiasticis libris, ethnicorum admisceret litteras, id quod vel ex ipsius cum Rufino disceptationibus, satis colligi potest; ut de somnio isto, quo ab Angelo percussus traditur, admonitusque, ne deinceps humanas amplecteretur litteras, jam non dicam. (d). Inter acerrimos hujus sententiæ propugnatores, est Auctor constitutionum Apostolicarum, qui Clemens, Antistes Romanus, Sec. jam I. illustre, inter scriptores nomen consecutus, a nonnullis, esse tradebatur. (e). Is enim, ab omnibus libris profanis, abstinere voluit, eos a Diabolo ortos statuens. Nec non Julianus Apostata, qui omnes scriptores ethnicos, exilio multavit, & ne scripta Philosophorum, in scholis Christianorum legerentur, mandato edixit. Et Gregorius Magnus, qui omnes libros Titi Livii, comburi fecisse dicitur, quod multa ibi, de superstitionibus idolorum, narrarentur. (f). Huc procul dubio, referri quoque potest, Cornelius ille Agrippa, qui, de quibus loquimur, scriptoribus, ob nefanda vitiorum exempla, longum vale dicendum voluit. Huic adjungendi Anabaptistæ, quos jure hic locum tueri, præter testimonium Sleidani, (g) vel ex primario illorum, ceu credere fas est, dogmate, quo veram ecclesiam, visibilem puta, non nisi ex piis, & sanctis consistere docent, concludi posse videtur. Idem sentiendum de Weigelianis, Paracelsistis, Enthusiastis, aliisque קַרְוָבִים qui divino se adflatu tactos,

falso persuasi, Philosophiæque & bonarum artium, male sancto contemptui, dediti, ipsam quoque Scripturam Sacram insufficientem esse, veræ sapientiæ, crepitant, sua ex adverso somnia, & imaginationes, pro divinis revelationibus, venditantes. His quidem sese opposuerunt alii, sed ad alterum prolapsi extremum, eam, quæ longe pejor censenda est, adoptarunt sententiam, ingeniis & studiis profanis, plus justo, tribuentes, obscœnisque fabulis, & Philosophorum commentis, potius vacantes, quam scriptis quæ immortalitatem beatæ vitæ nobis promittunt, viamque ad eam perveniendi, dilucide factis exponunt. Huc pertinent Angelipolitanus, Canonicus quidam Florentinus, Petrus Bembus Cardinalis, Scioppius, & alia istiusmodi nomina, quibus ethnicorum virtutes factaque, & litteras seculares placuisse, imo in deliciis fuisse, divinas vero, Christianamque religionem, nauseam movisse, traditur. (b). His absimiles, neque sunt Sociniani, Arminiani, Pelagiani, illique omnes, qui naturæ & rationi, plus quam decet, tribuunt, auctoritatisque S. S. eam ecclesiæ subjiendo, quosdam ab ejus lectione arcendo, perfectionemque ejus hinc, ac sufficientiam, in dubium vocando, detrahunt. (i) Prætereundi autem minime, hoc loco sunt Doctores, qui dicuntur Scholastici, Thomistæ illi ἀριστοτελικῶτατοι, qui Aristotelica sacris miscentes, Theologiam inutili curiositate fœdarunt. Hi certe φιλοσοφοτεχνολογοί, omnibus veræ sapientiæ studiosis, male audiunt. Divinam enim atque salutarem illam,
ita

ita deformarunt scientiam, variisque obruerunt terminis, ut ceu dudum conquesti sunt, meliora videntes, vix imago ejus vera remanserit. Ex Patribus, ut cœteros jam taceam, Gregorius, cujus supra mentionem injecimus, atque Augustinus quoque, huc non forte immerito, referri poterit. (k) Mediam vero inter hæc duo extrema, tenuerunt viam, viri alii, de re litteraria præclare meriti. Hi quemadmodum sanæ Philosophiæ, veritatibusque ejus ope cognitis, suum statuere norunt pretium; ita ex adverso, sedulo cavendum dicunt, ne S:ræ dignitati & majestati, quidquam detrahatur, ejusque scrutinium ullatenus negligatur, eam momentes esse ejus, velut in exhaustæ venæ fœcunditatem, ut semper eruatur aliquid, nec desit unquam, quod scruteris. Profanis vero scriptis, cum Augustino, meliora jam tum edocto, uti nos potius, quam frui jubent. Et hæc quidem sententia, firmo satis quin gaudeat fundamento, nullum est dubium. Profana etenim atque Philosophica scripta, quamdiu rectæ rationi, nihil tradunt contrarii, neque S. S. repugnare possunt. Traduntur in hisce, multa sæpe, sana atque utilia. Hæc a Diabolo excogitata, quis audeat dicere? Si quæ autem, aliter fuerint dicta, ea vitanda, non vero imitanda, prudens, facile novit lector. (l). Quid multis? Ipsi sacri Amanuenses, suo quod diximus, exemplo, probatum dederunt. Moses ἐν πίστι ὁφθαλμοῦ ἀποδείκνυται τοῖς ἰσχυροῦσι legitur. (m). De Daniele Propheta dicitur, quod fuerit, מִשְׁכֵּל בְּכֹל חִכְמָה (n). Paulus

gentium præco, quem ex generali Strabonis, de Tharsensibus testimonio, in Philosophia fuisse versatum concludunt, Arati Poëtæ, decantissimo hemistichio, usus est, dum in concione sua, in Areopago, Athenienses, de DEO Optimo Maximo, instruxit. (o). Idem Apostolus, in Epistola sua 1. Cor. XV: 33. senarium Menandricam, *Φθέρουσιν ἢ θη ζῆσις ὀμιλίαι κακῆς*, citare haudquaquam gravatus est. (p) Ex quibus omnino patet, profanorum neque lectionem, dummodo caute instituat, veræ inimicam non esse sapientiæ. Frustra tamen, in rivulis his turbidis, tota, quæritur. Ad veram & perennem, quicumque cupias pervenire sapientiam, vel *Φρόνησις*, e profundissimo S. Codicis *ταμείω*, eam eruendam scias. Tum vero non profano animo, sed pio atque devoto, accedas oportet. *ἀνίστηις πόσην*, hic certe non decet *ἀναβαίησι*. Ascendendum vero ad Patrem luminum, precibus ardentibus, a quo omne donum perfectum. Tum demum, videre poteris *σινδρῶν* in lege ejus. (q). Quia enim hæc sunt *ὕπερ νῦν*, nemo ex se, suisque viribus naturalibus, ac toto eruditionis apparatu amplissimo, mentem D:ni adsequi potest, nisi lux supra cœlestis, dissipaverit tenebras, sive naturales, sive negligentia, aut præoccupatione adtractas. (r) Hæc quum ita sint; de cœlo ad Synagogam, memet non videor demisisse, dum jam prælucente, eadem divina Scriptura, d. infinita atq; imparferutabili D. O. M. erga peccatores misericordia, Jesaiam *ἀγαπῆσεσπύ:εὐῶν* potissimum fecutus, pauca hic tradere conor. Pro nostris opibus, mœnia effi-

cimus. Tuum erit B. L. μεγαλεία τῶ θεῶ, una nobiscum venerari, & quæ minus forte, adposite dicta fuerint, mitiori perstringere censura. Si vero cuipiam, quæ hic adferuntur, antea ab aliis dicta, nimis jam sæpe obcurrere videantur, is se eorum esse sciat ex numero, quibus hæc nunquam satis inculcari possunt. Nos cum Clemente Alexandrino, (s) τὸ ἐπιθεῖν ἑτέροις δοκιμαθεῖσιν ἤδη, καὶ καταρθωκοῖσιν, ἄριστον ducimus, πρὸς τε τῆς ἀληθείας τὴν νόησιν, καὶ τὴν κατὰ πρᾶξιν τῶν ἐνθῶν.

(a) In Orat. Adhortat. ad Demonicum. (b) Medrasch Koheler, Føl. 265. 3 cfr. Cl. Andrea Norrellij, Sched. Πάγρε utwalde bewis, tagne utur Sobar κ. (c) cfr. Sancti Greg. Nazianzeni, cognomento Theologi, opera, latine edita Antverp. MDCXII. p. 121. & Joh. Conr. Dieterici, Proleg. ad antiquitates Biblicas. (d) Vid. Rambachii Inst. Herm. Sacra, Lib. III. C. VII. (e) Joh. Laur. Moshemii, Inst. Hist. Ecclesiast. p. 50. 127. (f) Joh. Conr. Diet. Proleg. modo cit. (g) De Stat. Relig. Libr. X. p. 153. apud Rambachium. (h) Vid. præter Auctores nuper n. min. Cel. Nic. Wallerii Prænot. Theolog. (i) De his agit Cel. Joan Franciscus Buddeus, in Instit. Theol. Dogm. Lib. I. C. II. (k) cfr. Moshemii Inst. Hist. Eccl. p. 164. 165. & Oratio, de vita Divi Augustini, habita in Academia Vittebergensi, a Joanne Saxone-Holfatiensi, cum iterum, decerneret quibusdam honestis & eruditis juvenibus, Magisterii, titulum. (l) Præclare in hanc rem loquitur, Grægor. Nyssenus, in mystica interpr. vitæ Mosis. p. 193. hunc in modum ἐπι γὰρ τι τῆς φιλοσοφίας, γονῆς ἐν

ἐν μαθήμασι σαρκῶδεις τε καὶ ἀκευβύστον οὐ περιλαβεθέν-
 70, τῆς Ἰσραηλιτικῆς εὐγενείας ἐστὶ το λειπόμεον κτλ. Ma-
 gistros Judæorum nobis adfentiri, videri potest vel ex
 Lib. תרומה תרנא cujus Auctor est, R. Schem. Thob
 bar Joseph ben Phalkiræ, Teste Buxtorf, in Bibl. Rabbin,
 p. 22. (m) Act. VII, 22. (n) Dan. I: 4. (o) Act. XVII: 28.
 Arundis Sanna Christend. L. I. C. 7. Cel. Nic. Wal-
 lerii Prænot. P. I. Sect. Pol. Cap. V. §: 223. (p)
 Erasmi Roterodami, Adag. Epit. p. 125. sub tit. Contra-
 gio morum. In Epistola sua ad Tit. Cap. I. 12. Utus
 quoque est Epimenidis Cretensis versiculo. Cfr. Orat.
 de vita divi Ambrosii, habit. a Magistro Marcello, A: o
 MDXLI. Quæ in contrariam, de Philosophia hic ad-
 ferri solent, facile omnino solvi possunt. Id verò in-
 primis notandum, quod dictum Apost. Col. II: 8. ne
 de abusu quidem Philosophiæ explicari debere, probet
 Jo. Affelmannus, in Syntagm. exercitat. Acad. P. I. D.
 I. §. III. (q) Pl. 119: 18. 33. 34. (r) Cfr. Jo. Hen-
 ricii Maji, Introduct. ad Studium Philologicum, Cri-
 ticum & Exegeticum. Cap. VI. (s) Lib. I. Strom. p.
 271. cfr. Jo. Henrici Maji, Præfatio ad Repetit. Exa-
 men Hist. Crit. Text. Novi Testam. a P. Richard. Si-
 monio, in Gallia vulgaræ.

§. II.

Jesajas divinus vates, quo duce, nostrum, jam
 adgredimur propositum, Siracide teste, (a) non
 solum, πνύματι μεγάλῳ εἶδε, τὰ ἔσχατα atque ἕως αἰών-
 10 ὑπὸ δαξο τὰ ἐσόμεια, καὶ τὰ ἀπεκρύφθα, περὶ τὴν ἰσχυροῦς
 σθαι αὐτῶ; verum etiam quam sæpissime, pro ea, qua
 erat

erat armatus, divina loquendi efficacia, zeloque, ita παρακάλεσε τὰς περὶ θύρας ἐν Σιών, ut multis, non tam Propheta sit, quam Evangelista, dictus. Summa enim id egit fide, ut per veram pœnitentiam, ad fidem in Christum, & sic in viam æternæ salutis, revocarentur peccatores. Et hoc ita quidem sese habere, vel ex dicto, ipsius Cap. I: 18. quod jam nostræ qualicunque subijcimus meditationi, satis adparet superque. Ab initio enim mox vaticinii sui, quum cœlum & terram obtestatus, eloquentissime, & prouti solet, divina cum gravitate, verba faciens, corruptam, gentis fidem, & vitam, esset adgressus; comparationeque inter illam, ac boves & asinos, quibus vix est stupidius, instituta, peccatores ad seriam pœnitentiam, adhortatus; mox illis monstrat divinam clementiam, eam tantam omnino esse docens, ut maxima etiam quævis peccata, remittantur, si modo, quo decet ordine, ad hanc confugiant miseri mortales. Verba ejus in textu originali hæc sunt: **לכו נא ונוכחה יאמר יהוה אלהינו יחיו חשאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יארימו כתולע כצמר יהוי**; Major vero, an in ullo sermone esse potest emphasis? Annon talis est hic, dulcedo & elegancia, rerumque tam vividæ imagines, ut contritum & submissum animum, in obsequium fidei non flectant modo, sed trahant juxta, & quasi rapiant? Adfectum certe Prophetæ, si quis penitus hic posset introspicere, in singulis, quod de effatis ejus, docet Lutherus, (b) omnino verbis, caminos ignis, & vehementissimos videret

ardores. Nos, ut quæ hic proponantur, eo magis animo percipiamus, vocabula, in quibuscardo potissimum rei vertitur, ex principiis philologicis, in antecessum, explicabimus paucis. Intellectis enim, atque vindicatis prius vocibus, clarior evadet, quæ iis connectitur periodus, sensusque indigitatus, tum demum optime perscietur.

(a) Cap. XLVIII. 24. 25. (b) Tom. III. Jen. Lat. cfr. Jo. Heins. Michaëlis in Jes. Prophet. Præfat. §. VIII.

§. III.

Intèr illa; quæ diximus vocabula, potissima quidem est habenda ratio, quatuor illorum nominum, כְּשֵׁנִים כְּשֵׁלֵג כְּחֹלֵעַ כְּצֶמֶר, duorumque verborum יִמְרֵי & יִלְכִינוּ quibus prædicata propositionum, hic obviarum, exprimuntur, & explicantur, immutatioque illa חֲשֵׁי יָדָא, usque adeo efficaciter, ut nihil supra depingitur. Tria autem antecedentia, לְכוּ נִכְחָה יִמְרֵי, quum eodem, ab eruditis omnibus, non explicentur modo; ordinis habentes rationem, nonnulla quoque de iis, observabimus. Reliqua, quæ nihil prorsus habent difficultatis, sicco, quod ajunt, transimuspede. Primum itaque omnium לְכוּ quod adinet, esse illud adparet, in imperat. Kal, a verbo יִלַךְ quod est unum eorum,

רום, quæ נחיים adpellantur, (a) & quoniam in futuro habet וי quiescens implicite in zere, & terminatur quoque in zere; patitur etiam in imperativo aphæresin primæ radicalis, & accedente asyllaba, quæ accentum deducit, zere in Schva, mutatur. (b) Significat itaque vi vocis, *venite, accedite*; nam ילך pariter, ac cognatum הלך *eundi, accedendi, abeundi, &c.* significationem habet. (c) Hoc vero loco, vulgaris hic significatus, non incommode omitti posse videtur, ita nim. ut pro מלת הזירון, excitandi & adhortandi particula, hæc vox sumatur, idemque valeat, ac latinorum, *agite*; id quod & textui, & sequenti vocalæ נא, est convenientius, (d) & alibi quoque in S. S. usitatum. (e) Consentientem habemus, præter alios, R. שלמה ן מלך, qui ad hunc locum ita habet: לכו נא אין ענינו הליכה כי נא לשון זרון והזמנה וכן לכו ונחשבה על ידמיהו לכה נא אנסכה (f) nec non Cl. Danzium, qui in suo *interp.* (g) inter ea, quæ hortantis vicem regulariter sustinent, nostrum לכו refert, & in notis hunc nostrum locum, præcise quoque adlegat.

(a) Discrepancia verborum imperfectorum in חיים & חסרים & חסרים defectiva, & quiescentia, his exponit, in suo ספר הכסדר Elias Levita: כשיבא דגש במקום האות החסרה אז נקראה המלה ה היא מהחסרום וכשתבא אחת מהתנועות הגולות במקומה נקראה המלה חיה

; **וְיָחִי** Cfr. Henr. Benedicti Starckii, Hypomnemata, ad Grammat. Hebr. Cap. IX. (b) Cfr. prater alios, Jac. Alting. **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** של מסורת הנקיר של - לשון הקודש sive Fundamenta, punctuationis lingvæ Sanctæ, §. 175. 151. 151. (c) Vid. Stockius, Clav. ling. Sanctæ, V. Test. & alii, Lexicographi. (d) Vid. laudati, Jac. Alting. Exercitat. Grammat. p. 168. ubi hanc vocem, Talmudicis semper obsecrantis, esse docetur. (e) Jer. XVIII: 18. Eccl. II: 1. quæ loca, Rabbi S. Ben. Melech, verbis supra allatis, etiam intendit. (f) In **מכילת ירמי** seu Commentario, in loca Selecta, vocesque & res difficiles, S. Scripturæ, Amstelodami A:o 5445. a mundo condito. (g) Cap. IV. §. 145. Huc ref. quoque Cl. Stockius, quod ex Clav. ejus L. S. V. T. p. 460, ad oculum cuique patet.

§. IV.

Excitatis igitur, sic peccatoribus, ut adtenderent ad ea, quæ illos docere voluit, hæc dicens, pergit Propheta: **וְיָחִי וְיָחִי** Horum prius est in fut. Niph. rad. **יָחַח**, quæ itidem est **וְיָחִי** & ex communi plerorumque Philologorum sententia, hic significat, *redargutus fuit, mutuo arguit, disceptavit*, (a) Solet nim. explicari, de actione quadam mutua, ita ut ad DEUM loquentem, hic sermo referatur, talemque designet disceptationem, ut DEUS semetipsum, etiam aliquo modo patiat argui, si quid quibus cum disceptat, habeant, quod jure desiderent. (b) Sic quoque

אותו באחד משאר הכנויים הוראתו כאלו הויה
 (e). Hæc tamen tanti non est remora, ut
 omnis elabendi præcludatur via. Præterquam e-
 nim quod, tria tantum, statui soleant, a Gramma-
 tificis verba, quæ Activam, sub forma Niph. habe-
 ant significationem, jam dudum quoque docuit
 nos Celeb. Buxtorfius, Pater, qui teste Aiting, (f)
 libris suis Grammaticis, maxime Thesauro, ob sui
 utilitatem sapiens recuso, palmam successuris, æque
 ac antegressis præripuit; insolens non esse, quod
 passivam significationem, verba formæ Niphal, et-
 jam ex alia, præter Kal, Conjugatione Activa, mu-
 tuentur. (g). Nihil itaque כפי הנראה obstat,
 quo minus præsentis in casu, deficiente Kal, ex a-
 lia, & quidem Hiphil, quam quærimus, accerse-
 re possimus significationem. Valet autem הוכיח
 inter alia, *dijudicavit, rem decretam significavit*, id
 quod etjam ex sermone Eliezeri, servi Abrahami
 Gen. XXIV. satis adparet. Is enim, quum a DEO
 peteret, ut signo a se proposito declararet, quam-
 ran ex virginibus urbis Nachor, destinasset Filio
 Dni sui, hoc usus est vocabulo, & deinde quoque
 de itinere suo enarrans Bethuëli, & domui ejus,
 hæc suo interferit sermoni: האישה אשר הוכיח
 יהוה לבן אדוני: Ex hac itaque, proveniente signi-
 ficatione Passiva, נוכל in Niph. erit ille, *cui*, vel
in foro, vel *alibi*, *sententia de bono facto*, vel
malo, *antea decreta*, *proponitur*, vel *qui propositam*
sententiam accipit. Sic Sara, ut unicum exemplum
 solum addam, dicitur נוכחתי, quum velamine o-
 culu

enorum, a Rege Abimelech accepto, sententiam, ab ipso decretam, accepisset. (b) Prono hinc jam alveo, derivatur, talis in futuro vocis נוכח significatio: & recipiamus sententiam DEI Judicis, decretam, de pœnitentibus, scilicet. Et tum equidem elegans, ac concinna, hic fuit oratio, Prophetæ, Israëlitas excitantis, ut pœnitentia acta, sententiam DEI Misericordis, gratiosam, de omnibus resipiscen- tibus, decretam, audiant. Huic explicationi præ- ter Cl. Salom. Deyling, (i) & Georgium Abicht, (k) favet etjam celebris apud Judæos Abarbanel, qui hunc in modum hac de re, verba fa- cit: רבד על לבם לכו נא ונוכחה כאלו אמר אהו ורעי נלך עתה ונקבל התוכת השם Et paucis interjectis hæc ha- bet: וכלל עצמו עמהם דרך מוסרכי גם הנביא אמר על עצמו כחוקת היר ויסרני מלכת ברוך: (l) Ex his tandem quoque patet, quod jam supra innuimus, non ad DEUM esse referendam, hanc vocem; sed de seipso, una cum Ju- dæis, hic esse locutum Jesaiam nostrum. Cum ver- sione LXII. interpretum, qui ἀλλογενῶν habent, hæc convenire, itidem patet; ἀλλογενῶν enim non redargutionem solum, sed veritatis quoque demon- strationem Græcis significat, id quod phralis illorum, λαμβάνει τὸ ἀμφισβητούμενον πρὸς ἀλλογενῶν, quantum satis est, indicat.

(a) Vid. Stockii Cl. L. S. V. T. Joh. Simonis Lexicon Manuale Hebraicum, & Chaldaicum. Buxtorfi Lexicon Ma-

Manuale Hebr. & Chald. Jac. Alting Exercit. & Carnep. Vitringæ Comment. in hunc locum. (b) Stockii Cl. modo cit. (c) Cfr. Job. XXIII: 7. Mich. VI: 2. (d) Vid. Joh. Henrici Hottingeri Erotemat. Ling. S. Lib. I. Cap. IX. (e) Rabbi quidam Jud. Tob. Seph. Schorefch Jehuda Schaar Happaalim, apud Georg. Abicht. (f) In Præf. sua ad Gr. H-br. (g) In laudati Thes. Lib. I. Cap. XIV. (h) Gen. XX. (i) In Observ. Sacr. Part. I. XXXII. (k) Cfr. ejus לב נור שני שני שני sive Dissertatio de peccatorum coccinorum albedine Lipsiæ, 1705. (l) Es. VIII: 11.

§. V.

Explicationi modo adlatæ, multum quoque accedit roboris, ex mox sequenti effito. Montrata etenim via, gratiam DEI Misericordis ineundi, & pœnas avertendi, per pœnitentiam, excitatisque Auditoribus, ut sententiam DEI audiant, dicit divinus noster nuncius: וְאֵתֵּן וְרָחַם Pierique interpretes in præfenti quidem hoc vertunt, & ad Enallagen, qua tempus Fut. ponitur, pro Præsenti, confugiunt. Quum vero, prudenter omnino moneant, Hermeneuticæ Sacræ Scriptores, (a) Enallagen parce, & non nisi constructione, vel *συντάξιν* eam evincente, esse adnittendam; nec defecerint, qui rationem inierunt, qua pleraque loca S. S. huc referri solita, absque Enallage, sensu decenti exponi possint: satius omnino erit, eorum insistere vestigiis, qui וְאֵתֵּן hujus loci, in futuro exponunt, ita

ita ut ab ordinaria, opus hic non sit, recedere via. Neque enim, ceu jam supra inuimus, potest subsequens illa sententia, gratiæ ac misericordiæ plena, adnunciari, nisi iis solum, qui veram jam egerunt pœnitentiam. Judæos vero tum jam reliquisse, atque conversos fuisse, quum hæc illis loqueretur Jesaias, nescio quomodo evincere queas. Ptoponi igitur jucunda hæc, atque in futuro, promitti Judæis, satius omnino duxerim, statuere. Initialem autem, hac interpretatione, formulam, dicti DEI Optimi, Maximi, a Propheta adlati, ab ipso effato, per accentum maj. dist. sub voce יהוה non objicias sejungi; id enim neque alias, in S. Scriptura est inusitatum. Ut dubias, ab ipsis, accentuationis Ebrææ, explanatoribus, censerî propositiones præcemiales, multis jam non referam. (b).

(a) Vid. Rambachii Inst. Herm. Lib. II. Cap. VIII. §. XI. August. Pfeifferi, Thes. Hermeneut. Hypomn. ad Cap. VIII. §. III. Can. LXXXIX. (b) Cfr. Christ. Andr. Burtneri Introd. ad accentuat. Ebr. Cap. I. §. XLII.

§. VI.

Pergendum jam nobis est, ad ipsam DEI, ab interprete, summæ ipsius benignitatis, hic anticipatam sententiam, quæ his mellifluis, absolvitur verbis: וְיָחַד חַטָּאִיִּם כְּשֵׁנִים כְּשֵׁלֶג וְלִכְתּוֹ
C
וְיָחַד

א Primum horum, יארימו כתולע כצמר היי: ad quod adtendere debemus, est שנים, quod certe ad atrocitatem peccatorum significandam, aptissimum est. Colore enim *coccineo*; vix in terris datur acrius. Hinc Poëta, *Magna giganteis ornantur pepla topais; Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco.* (a). Competere autem voci huicce, istam significationem, docent omnino Lexicographi, & unanimis fere omnium est consensus, rubrum hic indigitari colorem. Originem suam debet, radici שרשי שנה והויר &c. iteravit, secundo fecit &c. שרשי שנה והויר וגי' ait R. S. Ben. Melech. in singulari est שני term. plur. addita, chir. long. termin. pereunte, quod gentilibus & ordinalibus fere proprium, in aliis vero rarius fieri solet, (b) habet שני iterata, siue bis tincla, quod cum Græcorum διαπλάσ adprime convenit, colorem namque coccinum, iteratum & repetitum fuisse, probabile omnino est. Lanam enim tam vivido, atque faturo colore, vix tingi potuisse, nisi sæpius merfa fuerit, infectorum, reor, testabitur experientia. Huc itaque omnibus sic collimantibus, adparet, quam infulsam sit, atque longe nimis petatum, Rabbiorum commentum, dum de annis a sex diebus creationis praterlapsis, nescio quibus, שני hocce, soni & litterarum similitudine decepti, interpretantur. אמר לי יצחק אמר להם הקדוש ברוך הוא לישר אם יהיו חטאיהם כשנים שדרות, וכמות משש ומי כראשית ועד Quod explicans Abarbanel dicit: שיהו

שיחיו זקנים כחשאתם שגולו עליהם והרגלו כחם
 שנים רבות הנה בשוכם אל ה' בקבלם התוכחת מיר כשלג
 (c). Hæc vero, quantumcunque fortassis
 speciosa, parum sibi constare, facile quilibet videt.
 Usque ita omnino incongrue dicta prudentioribus
 hæc sunt visa, ut ne quidem ipsos Judæos pro ge-
 nuino & litterali hunc sensum habuisse; non ad
 litterales explicationes, sed ad jucundas illorum
 meditationes; ad אגרה, cujus verba sunt מושבים
 הלכ non vero ad פשוט (d) hæc referenda existi-
 marint. Mitius forte judicium, erit de illa feren-
 dum sententia, qua שני ex שגן acuit deducitur,
 (e) ob acutum & igneum, quo eminent color hic-
 ce, splendorem. Unde etiam Græcis ὀξείον, dici vo-
 lunt: Quam derivationem eo quidem putant esse
 tutiorem, quod recentioribus demum temporibus,
 coccina fuerint adpellata, dibapha. Constat vero
 διπλῆς illud, cujus modo meminimus a 70. interp.
 usurpatum שנה respicere, & præterea, regulis Gram-
 maticis, inductione exemplorum firmatis, non con-
 venire hanc derivationem, inter eos quibus curæ
 sunt Ebrææ delicæ, satis quoque constat.

- (a) Virg. in Cir. hæc dicit esse, verba Joh. Conr. Dieteri-
 cus Antiquit. Bibl. p. 556. An vero Auctor Ciris
 censeriqueat Virgilius, non absque ratione dubitant
 alii. (b) Vid. Buxtorfii Thes. Gr. Lib. I. Cap. IX.
 Altling Fund. punct. Sect. V. §. 103. Mich. Beringeri

Grammaticæ Hebr. præcept. ex tabulis Georgii Wein-
 ganmeirii Cap. XII. Lib. I. M. Valentini Schindleri
 קרן לשן קרון five Inst. Hebraic. Lib. II. (c)
 Cfr. Deyling. Obs. Sacr. (d) Vid. de hisce, Joh.
 Buxtorfii Lexicon Chaldaicum, Talmudicum. & Rab-
 binicum. C. 1295. & 1861. (e) Præter alios etiam
 Camp. Vitring. in suo Comment. p. 36. hanc deri-
 vationem præferendam censet. Et Ioh. Braunius in
 ספר כהנים כפרו five libr. de Vestitu Sacerdot. Ebraeo-
 rum Lib. I. Cap. XV. §. CCXV. Ubi potius ignotam,
 quam ad שנה refert, vult radicem hujus vocis; li-
 cet suam deriv. legibus Grammaticæ, ceu ipsemet fate-
 tur, non congruere, satisprehenderit,

§. VII.

Alterum illud, quo peccatorum gravitatem ex-
 primit Jesaias, est חרע, quod a Cl. Bocharto, &
 aliis ad לרע vorare, deglutire, refertur. Potius ve-
 ro, a חרע quod apud Chald. significat, findere, di-
 scerpere, (a) deduci potest. Varie licet verti soleat
 hæc vox, ab interpretibus, (b) in eo tamen con-
 veniunt plerique, quod haud secus ac שני rubrum
 colorem, hoc loco indigitet. Vermem proprie de-
 notat. De dicto autem colore, per metonymiam
 usurpatur. Ex vermiculo enim rubor, quo tingi-
 tur lana, nascitur. Probatum namque fuerunt,
 modo laudatus Bochartus (c) & alii, ex Plinio,
 aliis

aliisque, quod sit fructus quidam, cocceus in Africa, fere aut Asia nascens, circa fruticem ilicis, instar lentis aut pisi, vel excreſcentia quædam, nullum habens pediculum, aut alias ejusmodi partes, sed iplis ramis arctissime adharens, cujus succus facillime corrumpitur & in vermem mutatur, qui pedibus & exiguis alis, mobilis factus avolat. Ex hac omnino descriptione intelligi potest idem hic intendi animal, quod recentiorum industria inter insecta Hemiptera, sub gen. cocci retulit. (d). Huc pertinent quoque verba חֲמִיץ Ebræorum: כְּתוּלַע צִבֵּי שְׂצוּבֵעַן בּוֹ אֲחִים גְּרֵעִינָן הֵם וְיֵשׁ כְּתוּלַע צִבֵּי חֲמִיץ כִּלְבֵּי אֲחֵר וְאֲחֵר (אֲחֵר): Non igitur tam coloratum, quam potius ipse color, lanam, aliasque res inficiens, hic est concipiendus, ex mente Prophetæ. Per ἐξερρασίαις enim, quod dicitur, loquitur; & quum dixisset peccata alba futura, quamvis essent, ut cocchina, pergit, & majori cum emphasi adjicit: immo si essent uti vermiculus, ipsa rubra illa materia, quæ rubrum colorem efficit; idem nihilominus erit. Hoc etiam ulterius, ex יִרְמִיָּהוּ præ. patet. Intensivam enim esse hujus in Hiph. significationem, & per, *admodum rubuerint*, exponi debere, monent Philologi. (e) Rubendi significatum, a plerisque receptam, hic retinendam, licet omnibus non placeat, omnino censemus.

(d) Vid. Lexic. Buxtorffii Chald. Talmud. Rabbin. Cap. 2599. (e) Diversas, multorum versiones, hic recen-

ferē nequimus. — Eas enim non capiunt angustæ hæ pagellæ. Facile etjam videri possunt in Bibl. Polyglott: Quod tamē peculiare est, observamus, Arabem ٧١٥ hujus dicti, per ٧١٥٧٧٧ quod *nigredinem* notat, & *fuliginem*; ٧٧٧٧٧ vero, per ٧٧٧٧٧ quod *coccum baphicum*, *vermiculum cocci*, vel ejus succum significat, explicare. Cfr. Lexic. Golii c. 1234. 1894. Etjam apud Judæos per ٧٧٧٧٧ exponi, vide in Comment. R. Ben. Melech. ad h. l. (c) In Hierozoic. Job. Braun. Lib. I. Cap. XV. Joh. Conr. Dieter. in h. l. Pausanias in Descript. Græciæ, qui Lib. X. inter alia, hæc notatu jam digna, habet: γίνεσθαι δὲ αὐτῆ μέγιστος μὲν ἢ κόκκος, κατὰ τὴν ῥάμιν καλεωμένην, φύλλα δὲ μελαντέρα μὲν καὶ μαλακώτερα ἢ ἡ σχοίνα. Τὰ μὲν τοιαῦτα εἰχότα ἔχει τῆ σχοίνα. ὁ δὲ αὐτῆς καρπὸς ὅμοιος τῷ καρπῷ τῆς σφύρα. μέγιστος μὲν ἐστὶ κατὰ ἔρβιν. Γίνεται δὲ τοιαῦτα ἐν τῷ καρπῷ, τῆς κόκκου βραχὺ ζῶον. Τὸτο εἰσὶ ἀφίκοιτο εἰς τὸν ἀέρα πεπαιγμένον τῷ καρπῷ, πίπτει αὐτίκα, καὶ εἰσὶ κῶνον φαίνοισθαι ἄν. Νῦν δὲ πρότερον περὶ τὸ ζῶον κηρήσαι, συνδέγασθαι τῆς κόκκου τῶν καρπῶν καὶ ἐστὶ τοῖς ἐρίοις ἢ βαφῇ τὸ αἶμα τῷ ζῷο.

(d) Cfr. Nobilissimi v. Linné Syst. Nat. Edit. Decim. Tom. I. Class. V. Ord. Hemipt. sub Gen. 201. Coccus. Nob. Caroli DeGeer, Tal om nyttan, som insecterne, och deras skärskådande tillskynda ofs. p. 19. 20. Nec non Herrn Hellots Färbekunst, oder unterricht wolle, und wollenen zeuge zu färben; 12. Cap. coll. cum

13. Cap. (c) Vit. Stockium, ad hanc vocem; nec non Erpenii Dilherri, R. S. Ben. Melech, aliorumque supra citatorum, opera.

§. VIII.

Adtingenda quoque est paucis, mutatio illa peccatorum, quam vocabulis, כְּשֵׁל יִלְבִּינֵי docet hic, Scriptor Sacer, futuram. Horum utrumque, per se omnino albedinem indigitat; Conjuncta vero, perfectissimam innuunt. Teste enim Joh. Conr. Dieterico, (a) Ebræi, quo nihil etjam est convenientius, pro candido colore indicando, nivem, lanam, lac, argentum &c. sæpius usurpare solent. Hinc, dum instar nivis, aliquid dicitur albescere, de summo gradu, id intelligendum esse facile patet. Id quod etjam ex subsequenti צָרַר abunde patet. Solent enim hæc duo, etjam alibi in S. S. ἁμφάστας ἐνεκα conjungi. (b). Ut, neque Profanis, hanc inuitatam esse combinationem, verbo solum moneam. (c.) Lanam vero albam, tum significari, dudum est observatum. Quod, ut vix a quoquam in dubium vocari existimamus, ita quoque a Judæis, pro re evicta habitum esse, ex versione illorum Germanica, (d) in qua expresse dicunt: ווערדן זיא זיין—אליש ווישן ווארל: tuto licet colligere.

- (a) In Lib. supra sæp. citato. (b) Pf. CXLVII. v. 16. Dan. VII: 9. Ap. I: 14. (c) *Adspice quam densum tacitarum vellus aquarum defluat*, &c. dicit Martial. de Nive, L. IV. Epigr. 3. Cfr. Deyling. Observ. Sacr. (d) Quæ prodit Amstelodami, A:o 1677. Cfr. Georg. Abicht Diff. Vid. etjam sæpissime jam cit. R. S. B. Melech, qui הלבר ad h. l. expresse mentionem facit.

§. IX.

Sed neque prætereundum est hic, quoad vocem, modo paucis explicatam הלבר, licet nihil difficultatis, in ea viderint interpretes; fuisse tamen viros, Celeberrimi omnino nominis, quorum acumini vulgaris heic, non sufficit exponendi ratio. De notione albedinis, nullus est dissensus. Is vero, quem dicimus, tum demum sese exferit, quum fuerit determinandum, quomodo genius Conjugat. Hiph. hic sit exprimendus. Hunc vero indagare, ελεφαντι εκ μύιας ποιειν esse, minime putes. Conjugationes enim Ebræorum, non nudo sono, ut in occidentalibus est lingvis, sed & ipso modo significandi, discrepant. Apud plerosque Grammaticos (a) dum de Conj. hacce III. quæ בנין הכבר הגוס Ebræis dicitur, est sermo, activam simplicem, sive eandem, quæ solet esse תב Kal, in verbis, quæ aliis in Conj. non obcurrunt, inculcari videbis, quam

quam immanentem sæpe, in verbis præsertim colorem denotantibus; expresse docet, Hottingerus. (b) Vehementiorem vero atque intensivam esse, volunt alii. Transitivity, quæ dictæ Conjugationi propria est, in primis sæpe evanescere putant; quod etiam nostro in dicto inter præcipua exempla, adlegari solito, fieri dicunt. Ab hac vero sententia discedit, magni nominis in patria nostra Philologus Rever. Episc. JOH. ENGBERGH, cui ad palatum sunt, verba Magni Læscheri, quibus dilucide affirmat, quod Conjugatio verborum actus transitivi, notet facere, ut actus transitivus fiat, verborum intransitivorum, præstare; ut actus intransitivus fiat; verborum qualitatis vel status, facere, ut qualitas vel status adsit; paucisque interjectis hunc in modum verba facit: *Non igitur opus est ut tot exceptionibus, linguam sanctam gravemus, atque quod vulgo fieri solet, discipulis inculcemus, conjugationem hanc, interdum discedere a natura sua, & simplicem permissionem, declarationem, intensivam indicare.* (c). Ad horum tenorem, dum explicatur nostrum לביני hujus erit significationis: *facient, ut albedo adsit.* Atque sic quidem non erit opus, tertiæ hic Conj. significationem primæ adjudicare, neque *metonymiam* illam, adjuncti pro subiecto, aut *hypallagen*, quæ hic inculcari solet, (d) statuere. Peccata enim, licet in se considerata albescere, suamque naturam mutare nequeant, fœda quippe semper manent atque abominanda; eo tamen redigi possunt, per seriam pœnitentiam, ut

homo fordibus eorum, in tantum liberetur, ut adesse queat albedo, admiffa nim. obductione, iustitia Christi adplicata, quæ albas, de quibus loquitur S. S. vestes, constituit. (e).

(a) Vid. præter Alting, Buxtorfium, & alios, Wasmuth. Hebr. Rest. Reg. XXVII. Valent Schindler. Inst. Hebr. Lib. II. p. 108. Tarnov. Grammat. Hebr. Bibl. Lib. I. Art. IV. p. 119. Vilhelm, Schickardi Inst. Ling. Ebr. Cap. IV. Thomæ Erpenii, Grammat. Ebræa Gen. L. II. p. 105, 106. & Joh. Mich. Dilherri Peristylum L. Sanctæ Ebr. Reg. III. p. 21. (b) Erotem, Lib. I. C. IX. p. 75. (c) Cfr. Grammat. Ejus Hebr. Bibl. seu Ling. Hebr. Restit. quæ Lundæ Typis Lud. Decraux, prodiit. (d) Vid. Præter Camp. Vitring. Comment. p. 36. M. Andrea Pruckneri Comment. Philolog. Theolog. Part. III, p. 4. (e) Conf. modo laudat. Grammat. Reverendiss. D:ni Episcopi ENGELHARDI C. III. §. X.

§. X.

Alienum denique paucis non erit dicere, de ratione, ob quam peccata hic cum colore coccino, seu rubedine, remissioque eorum cum albedine conferantur. Variæ licet sint eruditorum, & minime quidem contemnendæ, de hac re conjecturæ, quibus

busdam, totam hanc quæstionem, in medio relin-
 quentibus aliis vero, vel sacrificia, adspersiones, & ex-
 piationes Judæorum, in quibus rubri & sanguinei, fre-
 quentissime conspiciebantur colores, vel meretricem
 magnam babiloniæ (a) quæ *μερῦρα καὶ κοκκίνα* dicitur
μερῦρα &c. rubro colore respici existimantibus; es-
 se tamen videtur tutissimum, contextui firmiter ad-
 hære, atque id solum, observare, quod jam obser-
 vavit quoque Vitringa, adludere scil. Prophetam
 ad ea, quæ in anteced. v. 15. dicta erant, Judæis:
 מלאו רמים ורבים מלאו ita enim comparatis, & perverso or-
 dine DEUM, suo modo licet, colentibus, ipsius de-
 negabatur gratia, quam, si seria acta pœnitentia,
 DEUM accederent consecuturos illos promittit; si
 vel sanguinaria & tyrannicæ crudelitatis, essent de-
 licta illorum, si vel maxima essent, & horrenda,
 ita ut a quovis possent observari, quemadmodum
 color coccinus, valde ruber, sub oculos cadens
 ad attentionem homines excitat; quod quidem
 scopo dicti hujus, abundantiam misericordiæ divi-
 næ celebrantis, quam maxime est consentaneum.
 (b) Albedinem vero, signum innocentia, atque
 puritatis moralis, esse convenientissimum, ut intel-
 ligamus; longa opus non est ratiociniorum serie.
 In Physicis enim quemadmodum mixtionis est ex-
 pers; ita vera quoque & non fucata virtus, at-
 que pietas, eorum quæ normæ, minus conveni-
 unt, est impatiens. (c). Hinc apud gentiles et-
 jam magni æstimatus est hic color, quod inter a-
 lia, de Romanis quoque refert, Henricus Kippin-
 guæ. (d). (a)

(a) Ap. XVII: 4. (b) Cfr. David Israel *Dimpels Exegetische Einleitung in die heilige offenbahrung S:t Johannis*. Judæi, quemadmodum sæpe alias esse solent ingeniosi; ita se hic quoque expediunt, omnino paucis. Adpositum enim tradunt, כיום הכפור *ad frontem hirci עוזל* taniam quamdam coccineam, in lingvæ similitudinem efformatam, quæ eam ob causam etjam dicta erat של זהרית לשון *lingua coccinea* i. e. particula lanæ, coccino tinctæ; nec non ad ostium templi, quod si sua sponte tum albesceret signum erat populi peccata remissa esse, juxta ea, quæ sunt in dicto nostro. Hinc dici solebat adud illos: והיה לשון של מלכין זהרית Joma Cap. 4. Vid. Buxtorf. Lexic. Chaldaicum, Talmudicum & Rabbinicum c. 649. & 1162. Fabulis, quibus delectari solent Judæi, hæc adnumerant plerique, in primis Cl. *Deyling*, & illo testante, *Frischmutius*, *Seb. Schmidius*, *Leydeckerus*, alii- que, eo nixi potissimum argumento, quod Scriptura, lingvæ istiusmodi alligationem, nullibi præcipiat, & de tanto isthoc miraculo, plane sileat. Fuisse tamen accepimus alios, Joh. Henr. *Ursinum*, *Lundum*; & *Jurieu*, qui rejiciendum Talmud. hoc dogma, non censuerunt. De tempore, cæteroquin, quo cessaverit miraculosum hoc signum, ex mente Judæorum, legi potest in Hist. quam Cel. *Prideaux*, de gente hacce scriptam reliquit. (c) Cfr. varia, quæ huc pertinent dicta S. S. apud *Braunium* Lib. II, Cap. XXVII, præclare de

hac

hac re differentem. (d) Antiquit. Rom. Lib. I, Cap. XI, Lib. IV, Cap. V. Cfr. Pſal. LI: 9.

§. XI.

Atque ſic quidem ex iis, quæ ſparſim, hic ſunt brevibus a nobis adlata, adparet ſperamus, de ineffabili gratia, ac miſericordia divina, dicto hocce Jeſajæ, dulcius nequidquam dici potuiſſe, & ad perſvadendum aptius. Tanta eſt hic, de remiſſione peccatorum adſeveratio, ut eam pœnitentia vere acta ſubſequi, nemo hæc legens, dubitare queat. Reatus peccatorum ob oculos hic ſiſtitur maximus, eum tamen tantum, ut condonari nequiret, eſſe non poſſe, docetur. Quod vero, ut eo eſſe certius, quiſque crederet; ex rebus, quæ fieri nequeunt, figura deſumpta, cœleſtis hæc inculcatur veritas. Lanam coccino ſæpius tinctam, quis poterit dealbare? Omnem certe hoc ſuperabit fullonum ſcientiam, & impoſſibile, merito illis audiet. De ipſo autem vermiculo, quo tingitur lana, ſeu de materia tinctoria, quanto id majori, dici queat jure, cuique in aprico eſt. Licet igitur tam atrocia eſſent peccata, ut ſeveriſſimam poſtulerent vindictam, impoſſibilisque videretur hominibus, eorum remiſſio, immo ſi vel plurimorum aliorum fuiſſent ſcaturigo, ita ut aliis, ſcandalum præbuerint, haud ſecus ac coccinum, non ſolum

rubro eminet colore, sed alia etiam corpora inficit; nihilo tamen minus perfectissime remittentur, atque ita, justus omnino reputetur homo, iis obnoxius, & mundus, æque ac nix & lana, quæ nunquam infecta fuit, ob suam se commendare solet, puritatem.

ὅτι δὲ ἐπιλείναται ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερίσσει ἡ χάρις, hæc perpendens, dices, cum Apostolo. (a).

Talem vero gratiam & misericordiam, cujus non existit unquam similis, pia ac devota mente venerari omnino convenit. Impervestigabilis enim est, & ineffabilis; quod quidem alia forte occasione pluribus ostendere conabimur. Hæc meditantibus, meminisse vero oportet, sententiæ illius Rabbiniçæ:

כל הרוצה לעשות שום דבר יאמר אם יגזור השם ואם לא יצלח

(b); Atque submisso ad DEUM interim ingemiscere animo:

ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת פנה אלי וחנני

(c).

אכ"ר בא"י אמ"ן

(a) Rom. V: 20. (b) Cfr. 1. Cor. IV: 19. & Jac. IV: 15.
 (c) Ps. LXXXVI: 15. 16.

